

Dr Jovan ĆIRIĆ,
Institut za uporedno pravo,
Beograd

Originalni naučni rad
UDK: 343.8
Primljeno: 24. septembar 2012. god.

DVE PRIČE O DVA DEČAKA

U ovom članku autor govori o sudbini dva dečaka koja su živela u različitim državama i različitim vremenima. Jedan od njih, po imenu Pavlik Morozov je živio u Staljinovo vreme u SSSR-u, tridesetih godina. Njegov otac je, dok je bio rukovodilac u kolhozu, učinio nekakvu proneveru, a četrnaestogodišnji Pavlik ga je prijavio vlastima zbog toga. Otac je bio osuđen i poslat u Sibir, a onda su ostali članovi Pavlikove porodice ubili dečaka Pavlika i on je tada postao legenda, uzor svoj ostaloj deci, primer kako dečaci treba da se ponašaju i kako treba da budu odani partiji, državi, socijalizmu, Staljinu. Na drugoj strani 1993. u Indijani u SAD, jedan drugi dečak, takođe star 14 godina, u trenucima nervnog rastrojstva, potegao je očevu pušku i ubio i oca i majku. Osuđen je u regularnom krivičnom postupku, na kaznu zatvora od 60 godina, kaznu koju još uvek izdržava. Autor je ovde prezentovao i to kako je Vrhovni sud SAD tek 2005. godine doneo odluku da je neustavno izricati smrtnu kaznu onima koji su mlađi od 18 godina. Do tada to je bilo moguće. Autor ovog teksta smatra da su ove dve priče na svoj način slične. I jedna i druga trebale su da budu primer za ostale. Pavlik je trebalo da bude primer za ostale dečake kako se treba ponašati, a Greg je trebalo da bude primer za druge dečake kako se ne treba ponašati. I jedan i drugi su na određeni način bili (zlo)upotrebljeni od strane države, političara. Autor ovde takođe govori i o situaciji u Srbiji. On smatra da je situacija u Srbiji krajnje protivurečna, čak pomalo šizofrena. Jednoga dana zvaničnici šalju poruku kako se moraju poštovati dečja prava, ali već drugog dana oni

šalju poruku kako će reakcija države na ispade maloletnika, navijača – huligana biti jeziva.

Ključne reči: maloletnici, Pavlik Morozov, Greg Ousley, ideologija, dečja prava, srpski Zakon o pravima deteta.

* * * * *

Tema maloletničkog (krivičnog) zakonodavstva, tema koja je profesionalno zaokupljala sudiju Nikolu Miloševića, tokom većeg dela njegovog života, može se naravno sagledavati na različite načine, a nama se čini da je jedan od mogućih načina i to da se ispričaju dve, (manje ili više) istinite priče¹ o dva dečaka, dva dečaka koja su živela i svaki na svoj način imala tragičnu sudbinu u dve različite vremenske epohe, u dve različite države i dva različita društvena sistema. Ovo je zapravo priča o Pavliku i Gregu. Pavlik je živeo u epohi SSSR-a, početkom tridesetih godina, a Greg je živ i danas, a ono po čemu je on zanimljiv, dogodilo se u SAD početkom devedesetih godina. Ovo je na neki način i priča o nama u Srbiji danas, odnosno o tome kako da pronađemo pravu meru u socijalnoj zaštiti dece (maloletnika), a da to ne bude ni preterana bolećivost i popustljivost, a još manje jaki, strogi retributivizam, koji se, ma kako to paradoksalno zvučalo, često može nalaziti i u preteranoj mekoći i popustljivosti države.² No, za početak, vratimo se u tridesete godine XX veka u Staljinov Sovjetski Savez i u priču o malom Pavliku.

Legenda kaže da se početkom tridesetih godina, tačnije 1932. godine u Sovjetskom Savezu, u vremenima učvršćivanja Staljinove komunističke diktature, odigrao jedan, po mnogo čemu paradigmatičan događaj, koji je do dana današnjeg na svoj način ostao interesantan, uprkos svim svojim kontroverzama i naknadno dokazivanim istinama i neistinama. Naime, negde istočno od Urala, tamo gde počinje Sibir, 350 kilometara severoistočno od Sverdlovska, jedan dečak koji je od

-
- 1 Prva priča koju ćemo ovde ispričati, priča o Pavliku iz SSSR-a, jednim delom je nesporna, ali, iz razumljivih razloga jednim delom i nije sasvim tačna, odnosno „naduvana je“ i, kako bismo to mi današnjim jezikom rekli, medijski naduvana, iskorišćena za potrebe ideološke propagande. No, upravo takva, upravo zbog toga, ona je posebno interesantna i mi smo je zato i izabrali da je ovde prezentiramo.
 - 2 Resocijalizatorska usmerenost krivičnog aparata državne prinude, često je u stvari izrazito ideološki obojena i tu se krije opasnost od ideološkog „ispiranja mozga“, a što je ponekad teže podneti nego samu, tj. čistu punitivnost (retributivnost) jedne klasične kazne. (Peter P. Lejins; Kriminogeneza; „Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo“, br. 2-3/78) I u stvari, rečeno na jedan sasvim pojednostavljeni način: ponekad je lakše istrpeti bol, (kratkotrajnu) telesnu kaznu, nego slušati stalne moralne pridike i dugotrajno ideološko „ispiranje mozga“. Verovatno da bi se prosečan maloletnik, bio on delinkvent ili ne, u najvećem broju slučajeva složio sa jednom takvom konstatacijom.

strane sovjetske propagande, naknadno proglašen mučenikom i svecem,³ a koji se zvao Pavel Trofimovič Morozov, poznat pod nadimkom Pavlik, dečak koji je te 1932. godine trebalo da napuni četrnaest godina, prijavio je svog oca tajnoj policiji NKVD-u. Prijava se sastojala u tome da je njegov otac saradivao sa bandama švercera, te da je njegov otac i sam kulak-švercer, profiter.⁴ Za ono doba zaista vrlo ozbiljna optužba.

U stvari je njegov otac Trofim bio rukovodilac u jednom lokalnom kolhozu u vreme kada je intenzivnije počela kampanja-akcija kolektivizacije poljoprivrednog zemljišta, zapravo u vreme jačanja kolhoza i sovhoza. Trofim je falsifikovao dokumenta i tako je banditima i drugim neprijateljima SSSR-a prodavao robu, koju su ovi dalje preprodavali na crnom tržištu. Njegov trinaestogodišnji sin ga je prijavio i Trofim je bio uhapšen, suđen i osuđen na kaznu izgnanstva u radni logor u trajanju od deset godina.⁵ Osuđeni otac Trofim vrlo brzo u Sibiru biva ubijen u dotičnom logoru. Osim svega toga, na samom suđenju, Trofimova žena, a Pavlikova majka, Tatjana Morozova je tvrdila kako ju je njen muž često tukao i maltretirao. Tek toliko da bi čitava priča o Trofimu bila obojena još crnijim bojama.⁶

Porodica međutim, nije prihvatila ono što je Pavlik uradio – prijavio oca. Septembra 1932. godine, ujak, deda, baba i mlađi brat ubijaju trinaestogodišnjeg Pavlika i tada sve postaje zaista prava legenda. Na suđenju Pavlikovim rođacima, ubicama, stižu na hiljade telegrama, pisama,⁷ u kojima građani zatevaju od sudija da ni na koji način ne budu milosrdni prema Pavlikovim ubicama. Mit o Pavlikovom mučeništvu i herojstvu, odnosno odanosti partiji, socijalizmu, SSSR-u, svesno se širi i po svemu sudeći preuveličava. Pavlikovo ime ulazi u udžbenike, njegova slika biva okačena u mnogim školama koje dobijaju njegovo ime. Komponuju se pesme o njemu i onome što je on uradio, a zamalo nedovršene ostaju opera o njegovom životu, kao i film, koji je 1937. godine trebalo da snimi čuveni režiser Sergej Ejzenštajn.⁸

Nekoliko decenija kasnije, tačnije sredinom osamdesetih godina, tadašnji sovjetski disident, pisac, Jurij Družnikov, koji je imao prilike da sprovede mini istraživanje po arhivama SSSR-a, kao i da razgovara sa preživelim svedocima iz tog vremena, 1988. godine je u Londonu objavio knjigu na ruskom jeziku, knjigu koja

3 Ne retko, komunistička ideologija i propaganda, koristila se istim, ili bar vrlo sličnim dogmatizmom, poput neke religijske propagandno-psihološke matrice, a što je podrazumevalo i odgovarajuće ne samo praznike, koji su bili zamena za hrišćanske (Nova godina za Božić; Prvi maj za Uskrs), već i odgovarajuće „svece – mučenike“, koji su bili zamena za klasične hrišćanske (svece-mučenike): Svetog Nikolu, Svetog Đorđa, Svetog Jovana, i sl.

4 <http://mod-langs.ox.ac.uk/russian/childhood/pavlikmorozov.htm>

5 http://en.wikipedia.org/wiki/Pavlik_Morozov

6 *Ibidem*.

7 Zamislimo kako bi to danas izgledalo sa komentarima na internetu i tzv. blogovima.

8 <http://mod-langs.ox.ac.uk/russian/childhood/pavlikmorozov.htm>

je nekoliko godina kasnije, 1996. doživela i izdanje na engleskom jeziku.⁹ U toj knjizi Družnikov tvrdi da je čitav događaj isfabrikovan od strane tadašnje sovjetske propagande, te da uopšte nije tačno da je malog Pavlika ubio, odnosno da je organizator čitavog ubistva bio njegov deda. Družnikov tvrdi da je imao prilike da razgovara sa jednim agentom tajne policije, tj. vojne obaveštajne službe GPU, koji je priznao da je u stvari on ubio Pavlika Morozova.

Ova verzija priče Jurija Družnikova, podstakla je na dodatna razmišljanja i istraživanja, o čitavom događaju, pa je tako i Catriona Kelly 2005. godine napisala knjigu o Pavliku Morozovu. U toj knjizi se takođe tvrdi da je čitava priča u stvari plod sovjetske propagande, ali autorka Catriona Kelly na određeni način polemíše sa Družnikovom.¹⁰ Ona tvrdi da ipak nije tačno da je Pavlik ubijen od strane GPU-a, već da je smrtno stradao u jednoj tuči, kao posledica nesrećnog događaja.

Catriona Kelly tvrdi takođe da Pavlikov otac nije falsifikovao isprave i bio u dosluhu sa bandama švercera, već da je „samo“ prisvajao za sebe određene količine žita. Takođe, ona dokazuje da mali Pavlik svog oca nije prijavio tajnoj policiji, već učiteljici u školi, a što bi moglo značiti i da je čitavu stvar uradio nesvesno, iz nehata, „izlanuvši“ se pred učiteljicom.¹¹ Družnikov se ne slaže sa time i smatra da Kelly-jeva nije u pravu, već da je prava istina ono što je on izneo u svojim studijama – istraživanjima.¹²

Po našem mišljenju, za čitavu ovu priču sasvim je nevažno da li je Pavlik oca prijavio učiteljici ili policiji, da li su ga ubili rođaci ili policija, da li je otac saradivao sa švercerima, samostalno krao i da li je tukao svoju ženu, Pavlikovu majku? Suština je u nečem drugom u moralno-ideološkoj poruci koju je čitava priča i na njoj zasnovani mit sa sobom nosio, tj. trebalo da nosi. A poruka je glasila: moralno je ispravno da deca prijavljuju vlastima, policiji, učiteljicama, partiji, državi, svoje roditelje onda i kada oni čine nešto nedozvoljeno, nešto nemoralno.

Po mnogo čemu, priča o Pavliku Morozovu jeste bajka, bajka sa puno neistinitih sadržaja, ali kao i svaka bajka, tako i bajka o Pavliku Morozovu treba da ima odgovarajuće naravoučenije, moralnu pouku i poduku, a ona je, kada je reč o tom vremenu i deci iz Sovjetakog Saveza, bila: partija i drug Staljin su najviše moralne vrednosti i pred njima se ne sme ništa sakrivati, već sve treba prijavljivati. Iznad obične, profane porodične sigurnosti, topline i ljubavi, postoji nešto veće i svetlije, a to su društvo, država, ideologija, partija, svetska revolucija i Staljin. Tome se ima žrtvovati sve ostalo, te je u tom smislu potrebno i poželjno roditelje prijavljivati

9 O toj knjizi videti na internet stranici <http://www.druzchnikov.com/english/book/>

10 Radi se o knjizi Catrione Kelly „Comrade Pavlik: The Rise and Fall of a Soviet Boy Hero“, čiji su delovi dostupni na internet adresi: http://www.amazon.com/Comrade-Pavlik-Rise-Fall-Soviet/dp/1862078459#reader_1862078459

11 *Ibidem*.

12 http://en.wikipedia.org/wiki/Pavlik_Morozov

učiteljicama, policiji, centrima za socijalni rad, ili već nekoj drugoj odgovarajućoj instituciji. Naravno, uvek se može postaviti i pitanje: „Da li sve to ima neke, bilo kakve veze sa našom današnjom situacijom u svetu, a naročito u Srbiji?“ Neko bi možda rekao kako je priča o Pavliku Morozovu samo jedna bizarna priča iz nekih vremena koja su daleko iza nas i koja, kao takva, više nisu uopšte interesantna. Ali, da li je baš tako, odnosno da li u makar malim naznakama, slični ideološki postulati ne žive u glavama nekih novih zakonopisaca i društvenih reformatora u savremenoj Srbiji?

Evo o čemu je reč: već neko vreme se u Srbiji govori o potrebi donošenja Zakona o pravima deteta, te u tom smislu, ovde valja citirati i zamenicu republičkog ombudsmana za dečja prava Tamaru Lukšić Orlandić. Ona kaže da će tim zakonom biti uvedeni novi odnosi u porodicu i po njima roditelj neće smeti da dete udara rukom, kaišem, prutom. Tamara Lukšić Orlandić, dečiji ombudsman, navodi primer Švedske, gde se samo jedno od desetoro dece vaspitava na ovaj način. Ona je navela da je šamar za dvogodišnjaka i za petnaestogodišnjaka možda različitog intenziteta, ali da fizičko vaspitavanje mora da se iskoreni. Kako objašnjava, dok će dvogodišnjaka šamar boleti fizički, petnaestogodišnjak ga neće osetiti isto, ali će mu povrediti dostojanstvo.¹³

Na jednom drugom mestu, Tamara Lukšić Orlandić, kaže i sledeće, zapravo kritikuje novine koje su stale u zaštitu jedne majke – „nasilnice“ koja je šamarala svoje dete. Tamara Lukšić Orlandić govori o tome kako je naslov u jednom listu glasio: „Zbog dva šamara majka će morati u zatvor“. U tekstu su se dva šamara pretvorila u dve pljuske, što se razumljivo pretvorilo u zaštitu majke (nasilnice) i kritiku postupanja zrenjaninskog tužioca. Doprinos takvoj oceni dali su i pojedini stručnjaci čiji se stavovi često prenose u medijima. Jedna od njih je posumnjala da je reč o nekoj „nameštaljci“, naduvanoj stvari koja se stavlja na teret majci. Pošto su druge novine dale opis događaja koji je prethodio šamaranju deteta od osam godina u javnoj instituciji (pretnja da će majka dete baciti kroz prozor, upozorenje službenice da će pozvati policiju i nove pretnje majke da će u tom slučaju skočiti zajedno sa detetom), bilo je logično da očevidac događaja prijavi slučaj grubog nasilja nad detetom, jer ga na to obavezuje Zakonik o krivičnom postupku. Stvar nije ni stigla do suda, ali je majka već bila u zatvoru!¹⁴

Teško je naravno odgonetnuti šta je istina od svega i koliko je ko u pravu: novine koje na određeni način staju na stranu majke, ili je pak u pravu zaštitnica dečijih prava, koja kritikuje novine i staje na stranu deteta, a protiv majke nasilnice. Jedno je, međutim čini se jasno: sasvim je neprikladno preterano mešanje države u porodične odnose, u odnose između deteta i roditelja. U tom smislu, naravno postavlja se pitanje: „A kako će država (javno tužilaštvo) znati da su odnosi u jed-

13 <http://www.mojedete.rs/4063-Roditelji-nece-smeti-da-kaznjavaju-batinama.html>

14 http://www.ombudsman.rs/index.php/lang_sr_YU/2011-12-25-10-17-15/2011-12-25-10-19-19/2179-2012-03-09-08-06-18

noj porodici tako i toliko poremećeni, tako i toliko patološki da je neophodna intervencija države? Kako javni tužilac, ili Centar za socijalni rad može saznati da roditelji tuku svoje dete?“ Saznanje o tome može se bazirati ili na prijavi komšija, ili na prijavi (svedočenju) nekih drugih prijatelja i srodnika, ali to faktički samo onda kada su odnosi zaista izuzetno poremećeni i kada je tako nešto više nego očigledno i vidljivo. Najčešće će saznanje biti bazirano na prijavi samog deteta, tj. najčešće će dete samo prijaviti da ga je roditelj šamarao. I, u čemu je tu onda razlika između Pavlika Morozova tridesetih godina i nekih današnjih, tj. budućih novih, srpskih, ili švedskih Pavlika Morozova? U tome što je Pavlik Morozov svoje roditelje prijavljivao NKVD-u ili učiteljici, a sutrašnji Pavlik će to prijavljivati ombudsmanu, ili Centru za socijalni rad?

Naravno, postavlja se tu još mnogo pitanja, a jedno od tih pitanja može biti i sledeće: „Da li će detetu biti bolje ako njegova majka ode u zatvor?“ Odnosno, postavlja se pitanje: „Sa kojim pravom različiti centri i zaštitnici ljudskih i drugih prava na sebe i za sebe uzurpiraju prava da oni znaju šta je u najboljem interesu deteta?“ Kada se sve ovo ima u vidu, može se reći i sledeće: „Zašto bismo se mi danas podsmevali i zašto bismo mi kritikovali sovjetsku praksu i propagandu iz slučaja Pavlika Morozova? Možda su Staljinovi ideolozi u stvari i bili u pravu kada su izgrađivali kult Pavlika Morozova i veličali njegov gest, to što je on prijavio svoga oca? Možda i današnji ideolozi ideologije ljudskih prava, polaze od sličnih, da ne kažemo istih početnih premisa i principa, kao i Staljin i njegovi ideolozi tridesetih godina?“¹⁵

Kada se država preterano meša u porodične odnose, onda posledica svega toga mora biti to da deca prijavljuju roditelje, da komšije špijuniraju komšije, da država biva svemoćna i da interveniše u sve društvene odnose, pa tako i u porodične odnose, koji moraju biti zasnovani, ako ne baš na toplim emocijama, onda bar na elementarnom poverenju. O kakvom poverenju može biti reči, ako otac treba da strahuje da će ga dete prijaviti kao kulaka, a majka da će je dete prijaviti zbog šamara i da im zbog toga preti čak i zatvorska kazna?

Svemoć države, pri tome se može pravdati na različite načine: potrebom izgradnje socijalizma, potrebom zaštite dečijih prava, ili nečim drugim, suština je međutim uvek, manje ili više ista. Ono što je na svoj način interesantno, jeste i to da se prema nekim izvorima, na suđenju Pavlikovom ocu, kao što smo već pominjali, insistiralo i na tome da je otac bio nasilnik, te da je maltretirao svoju ženu, Pavlikovu majku. I tada u tom slučaju, upotrebljavala se floskula „nasilje u porodici“, tj. krivično delo, koje od skora postoji i u srpskom krivičnom zakonodavstvu.

Sve u svemu ideal Pavlika Morozova, ideal dečaka koji državi prijavljuje svoje roditelje, nije mrtav, on je ponovo aktuelizovan na jedan drugi način. Ne kaže

15 O tome videti i kod Jovana Ćirića, Anti-humanizam ideologije ljudskih prava, „Sociološki pregled“, 1-2/2000.

se više da to (prijavljivanje roditelja) treba raditi zato da bi se sačuvali, zaštitili kolhozi i sovhozi, već zato da bi se sačuvala i zaštitila ljudska (dečija) prava.

Imajući sve to u vidu, u Srbiji se pristupilo izradi Zakona o pravima deteta. Međutim, ako postoji nešto što je pravi primer površnosti, gluposti i neznanja, kada je reč o zakonskim tekstovima, o pisanju zakona, onda je to tekst prednacrta Zakona o pravima deteta, koji se da bruka i sramota budu još i veće, pojavio na sajtu ombudsmana.¹⁶ Šta kaže dotični zakon? Između ostalog, u članu 30. tog teksta, pod naslovom „Sloboda mišljenja, savesti i veroispovesti“ stoji i sledeće: (stav 2.) „Dete slobodno izražava svoju veru i verska ubeđenja.“ U stavu 3. tog člana stoji i sledeće: „Dete ima pravo na prigovor savesti.“¹⁷ Zanimljiv je i član 68. istog prednacrta istog zakona, koji se zove „Ciljevi obrazovanja“, gde se u stavu 8. kaže da su ciljevi obrazovanja, između ostalog i „razvoj poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i principa utvrđenih Ustavom i međunarodnim ugovorima koje je Srbija prihvatila.“ Sledeći član, član 69., govori o „Pravu na slobodno vreme, igru i odmor“. I sad zamišljamo decu ovde, danas i sutra, kako čitaju Ustav, međunarodne ugovore i uče se ljudskim pravima,¹⁸ a onda, u pauzi se dovataju lutkica, automobilčića i lopti i igraju se, jer imaju pravo na igru. Sve u svemu, teško deci, a i nama sa tako agresivnim, a plitkoumnim zakonopiscima i borcima i borkinjama za ravnopravnost i ljudska prava.¹⁹

Pavlik iz naše priče se možda prevario, možda zaista nije imao rđavu nameru, možda se izlanuo pred učiteljicom, međutim budući „Pavlici“ koje podučavaju novovekovni ideolozi ravnopravnosti i ljudskih prava, neće to raditi slučajno, već će biti vrlo svesni kada budu roditelje prijavljivali zbog dobijenih šamara, a i ko zna čega drugog. Danas šamari, sutra možda opet kolhozi i sovhozi?

16 www.ombudsman.rs/attachements/Nacrt%2009.11.11.doc

17 „Prigovor savesti“ je nešto što se odnosi na vojnike, na odbijanje služenja vojnog roka pod oružjem. S druge strane, za sada bar deca (osobe mlađe od 18 godina) ne mogu služiti vojni rok, te se postavlja pitanje čemu ova i ovakva odredba. Da li to pisci ovog zakona planiraju da i decu šalju u vojnike, ili pak uopšte nisu razmišljali o onome što su pisali, ili se možda radi o običnoj ljudskoj gluposti. Jedno je međutim izvesno – sramota je da se ovakve odredbe nalaze na sajtu ombudsmana. Odnosno, sve to navodi na razmišljanje a čemu sve te organizacije, ombudsmani, poverenice i zaštitnice, te koliko nas para sve to košta, kada se i ovakve besmislice mogu pojaviti iz njihovih glava i pera? Bolje je i svrsishodnije sve te pare utrošiti da se obezbedi neki obrok siromašnoj deci u Srbiji, nego da profesionalni borci za ljudska (dečija) prava uživaju u svojim apanažama, a za uzvrat nam serviraju ovakve zakonske tekstove – besmislice.

18 Kakva je to tek represija nad ljudskim dušama i glavama? Sve to podseća na, „kinesku kulturnu revoluciju“ i čitanje Maove „crvene knjižice“. Gotovo da se može reći da Staljinova propaganda postaje igrarija u odnosu na sve ovo.

19 Agresivnost se gotovo uvek nalazi u obrnutoj srazmeri sa pameću. Što je neko pametniji, to je on manje agresivan, ali što je neko agresivniji, to je on manje pametan. Uostalom, najagresivniji i najgrlatiji borci za socijalizam uvek su bili najmanje učeni i najmanje mudri ljudi. Zbog čega bi danas bilo drugačije?

Navodimo još nekoliko „bisera“ iz pominjanog prednacrt: član 13. kaže da je „dostojanstvo deteta neprikosnoveno i da su svi dužni da ga poštuju i štite“, dok se u članu 15. kaže i sledeće: „Svako dete ima pravo na ličnu slobodu, uključujući slobodu izražavanja, slobodu veroispovesti, slobodu mirnog okupljanja i udruživanja“.

Sve u svemu, čitav zakon se može okarakterisati kao skup besmislenih ideološko-propagandnih floskula, koje su neznalački prepisane i prevedene iz različitih međunarodnih dokumenata. Međutim, čak je i ono što je laičkoj javnosti privuklo najveću pažnju, a to je zabrana telesnog kažnjavanja deteta, napisano na način da zapravo ništa ne znači. U stavu 1. člana 14. se kaže: „Telesno kažnjavanje i ponižavajući postupci u cilju disciplinovanja deteta zabranjeni su u svim sredinama“. U stavu 2. istog člana se kaže: „Upotreba fizičke sile i telesno ograničavanje deteta zabranjeni su“, a u sledećem stavu, stavu 3. se kaže: „Izuzetno od stava 2. ovog člana, upotreba fizičke sile i mere telesnog ograničavanja deteta mogu se na najkraće moguće vreme i samo u meri koja je neophodna radi zaštite života i zdravlja deteta, drugog lica ili zaštite imovine veće vrednosti, preduzeti u skladu sa zakonom, kada je to neophodno.“²⁰ Dakle, ako bi neko hteo da rezimira, a pomalo i simplifikuje, pa i banalizuje ovaj član, odnosno zabranu telesnog kažnjavanja deteta, onda bi se moglo reći i sledeće: „(1) dete ne sme da se tuče; (2) dete stvarno ne sme da se tuče; (3) izuzetno, dete ipak sme da se tuče, ali samo malo.“ Jednostavno rečeno, sve je to jedan potpuno nezabeleženi pravnički, ali i ne samo pravnički, već i logički diletantizam i besmislenost, a što je sve ipak posledica ideološkog ispiranja mozgova onih koji učestvuju u projektu zaštite dečijih prava, odnosno zaštite najboljih interesa deteta. U vremenima Pavlika Morozova 30-ih u SSSR-u najbolji interesi dece bili su socijalizam, kolhozi, sovhozi, NKVD i GPU, te to da deca prijavljuju svoje roditelje. Da li je i koliko danas drugačije, naročito ako i kada čovek pročita prednacrt srpskog Zakona o pravima deteta?

Kada govorimo o deci i odnosu prema deci, trebalo bi ovde ispričati i još jednu zanimljivu i višeznačnu priču, ali priču koja se dogodila u SAD, devedesetih godina dvadestog veka. Reč je o dečaku po imenu Greg Ousley.

Bio je sasvim običan februarski dan 1993. kada je četrnaestodišnji Greg Ousley došao kući iz škole, u mestu Košćuško u državi Indijana, posvađao se sa roditeljima i besno otišao u svoju sobu, zaključavši se. Otac je bezuspešno lupao na vrata, te na kraju otišao u dnevnu sobu da gleda televiziju. Majka je međutim uspela da pronađe rezervni ključ od Gregove sobe, da je otključa i da sedne na krevet pored svog sina koji je ležao na stomaku i plakao. Nežno ga je upitala o čemu se radi, a on joj je odgovorio kako stalno misli na ubistvo i na samoubistvo. Ona je na to uzvratila kako je to zbog toga što previše gleda televiziju.²¹

20 www.ombudsman.rs/attachements/Nacrt%2009.11.11.doc

21 O svemu se može pročitati u nedeljnom magazinu „Njujork Tajmsa“ od 22. jula 2012. Dostupno na internet adresi: http://www.nytimes.com/2012/07/22/magazine/greg-ousley-is-sorry-for-killing-his-parents-is-that-enough.html.pagewanted=all&_r=0

Tako se taj deo priče završio, međutim 4 dana nakon toga, Greg uzima očevu pušku iz ostave, ulazi oko ponoći u roditeljsku spavaću sobu i ispaljuje hitac ravno u glavu ocu. Majka skače iz postelje i pokušava da pobegne u hodnik, te da telefonira za pomoć. Međutim, sin je tu sustiže i ubija je sa dva hica. On zatim seda u očev kamionet, odlazi do svog najboljeg školskog druga kojem priča šta se dogodilo, ali ga zaklinje da nikom ne priča. Vraća se zatim kući, gde ostavlja bačenu pušku, odlazi u komšiluk i prijavljuje da mu je neko ubio roditelje. Policija dolazi na lice mesta. Greg u početku tvrdi da je neko upao u kuću i da mu je ubio roditelje, međutim, vrlo brzo, on ipak menja priču i priznaje da je on ubio svoje roditelje.²²

Nakon svega, pokreće se sudski postupak protiv Grega Ousley-a. Postupak koji se vodi protiv njega nije postupak za maloletnike, već normalni, redovni, ubičajeni postupak, što je u SAD i inače moguće, naročito kada i ako se radi o teškim krivičnim delima. Greg dakle biva izveden pred redovni sud kao da je punoletan, iako on tada ima samo 14 godina. Odmah na početku, on biva podvrgnut psihijatrijskom veštačenju. Psihijatri konstatuju da je dotični psihički bolestan, ali postupak protiv njega biva dalje nastavljen,²³ i tada Gregov advokat koji mu je dodeljen po službenoj dužnosti, sklapa sa tužiocem „sporazum o priznanju krivice“, po kojem Greg biva osuđen na dva puta po 30 godina zatvora. Za svakog ubijenog roditelja po 30 godina zatvora. Tako, tadašnji četrnaestogodišnji dečak biva poslat na izdržavanje kazne od 60 godina zatvora. Novinari „Njujork tajmsa“, 2012. godine, dakle nakon 19 godina koliko je Greg Ousley proveo u zatvoru, pokreću priču o ovom nesrećnom dečaku sa ciljem da pokušaju da izdejstvuju uslovni otpust za njega.²⁴

Da bi se uopšte moglo govoriti o eventualnom uslovnom otpustu, potrebno je da se sa time saglasi i rodbina ubijenih. Dve Gregove starije sestre su se složile sa time da se njihovom bratu, koji im je ubio roditelje, dodeli uslovni otpust, međutim Gregova tetka, tj. sestra njegove majke se protivi uslovnom otpustu. Tužilac je takođe protiv, smatrajući da stroga kazna jeste i mora biti poučan primer za sve druge potencijalne učinioce sličnih krivičnih dela, te da iz kriminalno-preventivnih razloga ne bi bilo uputno Grega pustiti na uslovni otpust nakon što je u zatvoru proveo „tek“ 20 godina.²⁵

Sam Greg Ousley danas u razgovoru sa novinarima „Njujork Tajmsa“ govori i o predistoriji tragičnog događaja iz grada Košćuško u Indijani. On, naime, danas izražava kajanje za sve što se dogodilo i govori kako je sa majkom uvek imao relativno dobar odnos, kako se ona uvek lepo ophodila prema njemu, igrala se sa

22 Ibidem

23 Što je takođe moguće, odnosno u SAD, kada neko bude proglašen neuračunljivim, to ne znači da on neće biti suden u redovnom krivičnom postupku.

24 http://www.nytimes.com/2012/07/22/magazine/greg-ousley-is-sorry-for-killing-his-parents-is-that-enough.html.pagewanted=all&_r=0

25 Ibidem

njim i bila nežna prema njemu, nasuprot ocu, koji je često bio pijan, koji mu nikada nije pokazivao nikakvu ljubav, već naprotiv. Izgleda takođe da je na Grega veoma negativno uticalo i to što je on jednog dana iznenada zatekao majku u strastvenom zagrljaju sa najboljim prijateljem svoga oca. Novinar i pisac Scott Anderson koji je u Njujork Tajmsu pokrenuo čitavu priču o Gregu Ousley-u, kaže i to da je Greg u svom dnevniku koji je vodio te, za njega nesrećne 1993. zapisao kako će tog vikenda ubiti roditelje, a tu se nalaze i Gregove priče i razmišljanja o svojim bivšim devojkaama, te konstatacija kako je on oduvek bivao neshvaćen.²⁶

Dakle, sasvim je neizvesno hoće li američki pravosudni sistem na kraju „popustiti“ i hoće li se Greg Ousley ipak naći na slobodi pre nego što mu istekne drakonska kazna od 60 godina zatvora, faktički smrtna kazna.

Smrtna kazna kada su u pitanju maloletnici, nikada međutim nije bila nešto što je sasvim neuobičajeno i nezamislivo u SAD. Naime, tek 2005. godine, Vrhovni sud SAD je doneo odluku tesnom većinom od 5 prema 4 da je smrtna kazna prema maloletnicima neustavna (tj. prema onima koji su mlađi od 18 godina u vreme kada su učinili neko krivično delo). Sud je, naime, tu odluku doneo povodom slučaja Christopher-a Simmons-a, koji je imajući 17 godina, 1993. u Misuriju, skovao zaveru sa dvojicom drugova da upadnu u kuću izvesne Shirley Crook i da je opljačkaju. Jedan od dvojice u toku te noći ipak odustaje od skovane zavere, te Simmons zajedno sa ovim drugim saučesnikom, razbija prozor na kući gospođe Crook, upadaju u njenu kuću, vezuju joj ruke, usta i oči, pljačkaju, a na kraju odvođe do lokalnog mosta preko reke, odakle je bacaju u vodu, gde nesrećna žena umire. Sudski rasplet ovog slučaja traje sve do 2005. godine, kada Vrhovni sud SAD, sa tesnom većinom od 5 prema 4 donosi odluku da je neustavno izricati i izvršavati smrtnu kaznu nad onima koji u vreme izvršenja krivičnog dela nisu imali navršenih 18 godina.²⁷ Neku godinu pre toga, Vrhovni sud je doneo odluku da je neustavno izvršavati smrtnu kaznu nad licima mlađim od 16, odnosno 14 godina, a što je važno u vreme suđenja Gregu Ousley-u i što ga je faktički i spasilo da nad njim bude izrečena i izvršena smrtna kazna.

Greg-u Ousley-u dakle nije bila izrečena smrtna kazna, ali kazna koja mu je bila tada izrečena, a koju on i dan-danas izdržava, toliko je drakonska da se zaista može tretirati kao da je u pitanju smrtna kazna. Druga stvar koja naravno izaziva pažnju, odnosno iznenađuje, jeste i to da je Greg suđen po pravilima, tj. u postupku prema punoletnicima. Treba međutim reći da se u znatnom broju američkih država predviđa, a to je slučaj i sa Gregovom Indijanom i sa Kalifornijom na primer, da se u tim državama, prema maloletnicima primenjuju isti pravni principi, identičan postupak, kao i prema punoletnim učiniocima krivičnih dela, odnosno da maloletnici izdržavaju zatvorske kazne u zatvorima za

26 <http://6thfloor.blogs.nytimes.com/2012/07/22/in-greg-ousleys-words/>

27 http://en.wikinews.org/wiki/U.S.-_Supreme-Court:Death-penalty-for-juveniles-is-unconstitutional

odrasle, zajedno sa odraslima.²⁸ Novinari Njujork Tajmsa, su i pre detaljne reportaže o Gregu Ousley-u započeli diskusije o maloletnim učiniocima krivičnih dela, o tome kada treba započeti sa kažnjavanjem, kao i kada treba pokrenuti rehabilitaciju. U debatnim forumima, koji su povodom svega otvoreni u on-line izdanjima Njujork Tajmsa, jedni tvrde jedno, a drugi drugo. Jedni kažu da prilikom izricanja kazni maloletnicima, uvek treba pomisliti na žrtve njihovih krivičnih dela, dok drugi kažu i to da u zatvorima i sami maloletnici postaju žrtve, naročito žrtve seksualnih napada. Istraživanja kažu da su maloletnici čak pet puta češće žrtve silovanja, nego odrasli osuđenici.²⁹ U svakom slučaju, maloletnici ne da nemaju povlašćeni položaj u pravnom sistemu SAD, već bi se moglo reći da je situacija sasvim obrnuta.

Ove dve priče, priča o Pavliku Morozovu i priča o Gregu Ousley-u sa jedne strane su sasvim različite, a sa druge strane, ma kako to paradoksalno zvučalo, ipak jesu slične. Slične su po tome što je sudbina i jednog i drugog dečaka tragična, a sličnost postoji i u tome što je sudbina i jednog i drugog politički zloupotrebljena. Pavlik je zloupotrebljen zato da bi se ostaloj deci i čitavom društvu pokazao svetao primer, ideal, dečak za uzor, priča o tome šta je dobro i šta treba slediti, kao „tako treba“,³⁰ kao priča o tome kako jedan pravi (Staljinov) pionir treba da se ponaša. I Greg je na sasvim sličan način iskorišćen, samo ovaj put kao rđav primer, rđav ideal, kao „to se ne sme!“ Uostalom, svako kažnjavanje i maloletnika i punoletnika, ma kako se tome suprotstavljali, uvek u sebe uključuje i jedan vid egzemplarnosti, primera za druge.³¹ Tako dakle imamo dva primera jedan „kako treba“, a drugi „kako ne treba“ i to je osnovna srž i suština obe ove priče o dva dečaka sa dve različite strane sveta i iz dve različite epohe.

Bilo kako bilo, tek uvek kada država posegne za egzemplarnošću u kažnjavanju, bez obzira da li je reč o tome „kako treba“, ili o tome „kako ne treba“, to u stvari znači da se država i njena kriminalna politika nalaze u svojevrsnoj krizi. Naravno, prosečnom čitaocu se ovde nameće pitanje: „A gde se nalazi Srbija, da li Srbija poseže za onim „kako treba“ ili onim „kako ne treba“, ili se nalazi negde između, „negde na sredini?“ Čini se da je pozicija Srbije u dobroj meri šizofrena. Sa jedne strane, srpski zakonodavci i borci za dečija prava kao da žele deci da poruče: „niko ne sme da vas bije“,³² te da s tim u vezi ohrabruju decu u tome da oni

28 <http://www.nytimes.com/roomfordebate/2012/06/05/when-to-punish-a-young-offender-and-when-to-rehabilitate/prison-is-too-violent-for-young-offenders>

29 Ibidem

30 Možda je preterivanje, možda je besmisleno, ali, ipak treba napomenuti i to da je jedna od predizbornih parola, i to parola socijalista, pre nekoliko godina, glasila: „Tako treba!“ Na prvi pogled to „tako treba“ je zaista prazna besmislica, ali u suštini ona u sebi krije znatnu dozu političkog i ideološkog.

31 Jovan Ćirić, Egzemplarno kažnjavanje, „Crimen“, br. 1/2012, str. 21-39.

32 Ma koliko se današnji borci za ljudska prava podsmevali „čuvenoj“ Miloševićevoj rečenici: „niko ne sme da vas bije“, ti borci izgleda ipak ne uspevaju da se oslobode tog i takvog načina razmišljanja, te i takve ideologije, koja u sebe uključuje, istu matricu: „Niko ne sme da vas bije!“

slobodno državi prijavljuju svoje roditelje, a sa druge strane, političari i ideološki istomišljenici tih boraca za ljudska prava, deci i čitavoj javnosti poručuju: „Reakcija države, biće jeziva!“³³

Nema dakle konzistentnosti u zvaničnoj državnoj zakonodavnoj i svakoj politici prema omladini. Kada treba, država, njeni ideolozi i političari, tvrđice da niko, pa čak ni roditelji ne smeju da biju decu. A opet, koliko sutra isti ljudi, ili ljudi iz istog miljea, ljudi istog ideološko-političkog svetozora, tvrđice da država prema omladini treba da primeni jezive mere. Ili, isto to, samo malo drugačije: kada su 5. oktobra palili Skupštinu i krali nameštaj iz Skupštine, bili su to borci za slobodu, borci protiv tiranije, u najboljem slučaju revolucionari, a već sutradan, ti isti dečaci su postali „navijači-huligani“. Danas jedno, sutra nešto sasvim drugo. Takva nedoslednost, pomalo licemerje, a zapravo šizofrenost u odnosu društva prema mladima, mora naravno imati izuzetno negativne posledice, pre svega u kriminalno-političkom smislu, te bi se s pravom moglo reći: kakvi smo mi sami, omladina nam je sjajna. Ili, na jedan drugi način, moglo bi se reći i to da se naše društvo i ne suočava sa tako velikim problemom maloletničke delinkvencije, s obzirom na sve.

Sudija Nikola Milošević je čitavu svoju profesionalnu karijeru posvetio borbi da se na jedan human, dosledan i pre svega nimalo licemeran način, pomogne maloletnicima u svim situacijama, pa i u onim situacijama u kojima ti maloletnici ipak „zgreše“. Da bi se to ostvarilo, potrebno je imati razumevanje za svakoga, pa i za „nevaljalce“, rečju potrebno je biti dobar čovek, čovek širokih shvatanja i vidika. Nikola Milošević je bio takav čovek, ali nažalost i on je, kao i svi mi, živeo u vremenima u kojima se reč onih koji su bili znalci nije cenila onoliko koliko se cenila reč onih koji su umeli da dobro ideološki fraziraju o svemu i svačemu, pa i o ljudskim – dečijim pravima, a iza tih fraza se vrlo često sakrivala njihova prava priroda u obliku spremnosti da prema dečacima budu „jezivi“. Zbog toga nam se i učinilo da je svrsishodno da ispričamo ove dve priče o dva dečaka.

Literatura

- Druzhnikov, Y., The Myth of Pavlik Morozov, Transaction Publishers, 1996, preuzeto sa: <http://www.druzhnikov.com/english/book/>
- Lejins, P. P., Kriminogeneza, „Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo“, br. 2-3/1978
- Kelly, C., Comrade Pavlik: The Rise and Fall of a Soviet Boy Hero, Granta Books, London, 2006, preuzeto sa: http://www.amazon.com/Comrade-Pavlik-Rise-Fall-Soviet/dp/1862078459#reader_1862078459

33 O toj „čuvenoj“ rečenici koju je povodom protesta i nereda na ulicama Beograda zbog gej-parade, 10. oktobra 2010. izgovorio tadašnji državni sekretar u Ministarstvu pravde, Slobodan Homen, čitati na internet adresi <http://www.srpskadijaspora.info/vesti.asp?id=13845>, ili na sajtu <http://www.standard.rs/slobodan-antonice-reakcija-drzave-ce-biti-jeziva.html>.

- Ćirić, J., Anti-humanizam ideologije ljudskih prava, „Sociološki pregled“, br. 1-2/2000.
- Ćirić, J., Egzemplarno kažnjavanje, „Crimen“, br. 1/2012.

Izvori

- Childhood in Russia 1890-1991: A Social and Cultural History, Pavlik Morozov: Soviet Boy Hero, preuzeto sa:
<http://mod-langs.ox.ac.uk/russian/childhood/pavlikmorozov.htm>
- Zakon o pravima deteta – prednacrta, preuzeto sa: www.ombudsman.rs/attachments/Nacrt%2009.11.11.doc
- http://www.nytimes.com/2012/07/22/magazine/greg-ousley-is-sorry-for-killing-his-parents-is-that-enough.html.pagewanted=all&_r=0
- <http://www.nytimes.com/roomfordebate/2012/06/05/when-to-punish-a-young-offender-and-when-to-rehabilitate/prison-is-too-violent-for-young-offenders>
- <http://www.srpskadijaspora.info/vesti.asp?id=13845>
- <http://www.standard.rs/slobodan-antonic-reakcija-drzave-ce-bit-jeziva.html>.

*

*

*

Jovan Ćirić, PhD
Institute of Comparative Law, Belgrade

TWO STORIES ABOUT TWO BOYS

In this paper, the author presents two stories about two boys who lived in two different times, in two different countries. One of them was named Pavlik Morozov. He used to live in the Soviet Union, during the period of Stalin in 1930's. His father has stolen some agricultural products, but his son, Pavlik, reported it to the secret police. The father was sentenced and sent to Siberia. After that, Pavlik, a boy who was 14 years old, was murdered by other members of his family. That was the beginning of a legend, a story that was used by Soviet propagandists. Pavlik became an example of good boy who behave on a right way. The Soviet state and socialistic relationships were above the family and the relations between parents and children. The author here analyzed the other story. It is a story about Greg

Ousley American boy from Indiana, who was 14 years old and who, in moments of mental disorders, took a father's gun and killed his father and mother. Greg was sentenced in a regular procedure for adults on 60 years of imprisonment. The author of this paper presents here that in 2005 the Supreme Court of the USA, made the decision according to which it is unconstitutional to sentence young offenders who are 16 and 17 years old, to capital punishment. But, it was possible to sentence them to death penalty until that moment. So, those two stories are different, but in a way they are similar, because both of them were used as an example for others. Pavlik was an example how boys had to behave and Greg was used as an example how boys should not behave. The author of this text also analyzes the situation in Serbia. He thinks that the Serbian legislator and authorities send two different messages to young people, to young offenders. One day the message is we have to protect children, we have to understand them, but the other day the message is completely different – the reaction of the state to young offenders has to be incredibly severe.

Key words: *juveniles; Pavlik Morozov; Greg Ousley; ideology; human (children) rights; Serbian legislation on child's rights*